

A fiatalkorúakkal szemben alkalmazható büntetések és intézkedések

Szerző: dr. Bodnár Beáta

Jelen tanulmány témája a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás, különös tekintettel a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható büntetésekre és intézkedésekre.

A fiatalkorúak bűnözése évtizedek óta foglalkoztatja a jogtudósokat.

A büntetés és intézkedés kiszabásánál fő szempont a nevelés, és jó útra térítés. Mindez szükséges a társadalom védelmében és a fiatalkorú elkövető helyes irányba való fejlődése érdekében. Velük szemben más elbánásra van szükség, általában enyhébb anyagi és eljárásjogi szabályok vonatkoznak rájuk. Alapelv, hogy a fiatalkorú által elkövetett bűncselekményt csak legvégső esetben lehet szabadságelvonással járó büntetéssel vagy intézkedéssel sújtani. Ilyen esetben is, speciális intézetben, a felnőttektől elkülönülten kell őket elhelyezni.

Ki a fiatalkorú?

A fiatal és felnőttkor számos tekintetben eltér egymástól, így a jogi szabályozás területén is szükség van speciális szabályozásra a fiatalkorúakra vonatkozóan. A fiatalkorúaknak jogi védelemben kell részesülniük, és az általuk elkövetett jogsértéseket megfelelő módon kell szankcionálni.

Magyarországon a következő jogszabályok rendezik a fiatalkorúak elleni büntetőjogi felelősségre vonás szabályait:

- a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény
- a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény
- a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény
- egyéb jogszabályok.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) külön fejezetben szabályozza a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseket.

Az alapvető rendelkezések legelején lefekteti, hogy fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.

Felmerül a kérdés, hogy mikor mondhatjuk, hogy a tizenkettedik életévét betöltötte.

A tizenkettedik születésnapot követő napon számít tizenkettedik életévét betöltöttnek a fiataalkorú, és a tizennyolcadik születésnapján még fiataalkorú, és csak a születésnapot követő napon válik felnőtt korúvá.¹

A BH1987.267 számú eseti döntés is kimondja, hogy: „A fiataalkorúakra vonatkozó rendelkezések alkalmazásának van helye, ha a terhelt a 18. életévének betöltése napján követi el a bűncselekményt.”²

Főszabályként a tizennégy évnél fiatalabb elkövetők gyermekkorúnak számítanak, amit a törvény büntethetőséget kizáró okként határoz meg:

Nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be, kivéve az emberölés [160. § (1)-(2) bekezdés], az erős felindulásban elkövetett emberölés (161. §), a testi sértés [164. § (8) bekezdés], a rablás [365. § (1)-(4) bekezdés], a hivatalos személy elleni erőszak [310. § (1)– (3) bekezdés], a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak [311. §, ha a 310. § (1)–(3) bekezdése szerint minősül], a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak [312. §, ha a 310. § (1)–(3) bekezdése szerint minősül], a terrorcselekmény [314. § (1)– (2) bekezdés] és a kifosztás [366. § (2)- (3) bekezdés] elkövetőjét, ha a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.³

Az életkor vizsgálata a nyomozati szakban történik meg, és ha kiderül, hogy az elkövető gyermekkorú volt, a nyomozást meg kell szüntetni. A nyomozásmegszüntető határozatot a rendőrség megküldi a helyi gyámhivatalnak a szükséges gyermekvédelmi intézkedések megtétele érdekében.⁴

A gyermekbűnözésre való reagálás tehát jelenleg a büntetőjog hatókörén kívül történik. A családjog, a gyermekvédelem és a gyámügyi igazgatás rendelkezéseit lehet ilyen esetekben

¹ 4. Bkv.

² BH 1987.267

³ Btk. 16.§

⁴ dr. Király Réka: A 14. életév jelentősége a büntető és polgári ügyekben, Büntetőjogi Tanulmányok IV, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, 2003, 163. o.

alkalmazni. A legfontosabb közigazgatási eszközök: védelembe vétel, ideiglenes hatályú elhelyezés, nevelésbe vétel, nevelési felügyelet, megelőző pártfogó felügyelet.⁵

Amennyiben gyermekkorú az elkövető és a közvetett tettesség esete áll fenn, akkor a gyermeket bűncselekményre rábíró felel a bűncselekményért, a rá vonatkozó szabályok alapján.⁶ Közvetett tettes az, aki a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását e cselekményért gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer vagy fenyegetés miatt nem büntethető, illetve tévedésben levő személy felhasználásával valósítja meg.⁷

A társas elkövetésekkel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy a személyeknek büntetőjogilag beszámíthatónak kell lenniük. Ezért, ha gyermekkorú is szerepel közöttük, ő nem számít az elkövetők számához.⁸

A törvényi rendelkezés szerint: „Ha az elkövető fiatalkorú, tevékeny megbánásnak a 29. § (1) bekezdésében meghatározott vétség vagy ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban fenyegetett büntett elkövetése esetén is helye lehet.”⁹

A **tevékeny megbánás** másodlagos büntethetőségi akadály, azon belül is büntethetőséget megszüntető ok, amely a bűncselekménnyel okozott sérelem jóvátételére irányul. Amíg a felnőttkorú elkövetők a vétségek, illetve a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntettek esetén nem lesznek büntethetők az egyéb törvényi feltételek fennállása esetén (Btk. 29.§ (1)), addig fiatalkorúaknál a vétségek és az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntettek elkövetése eredményezhet tevékeny megbánást, és ezáltal az eljárás megszüntetését. A tevékeny megbánás anyagi jogi feltételei egyebekben megegyeznek, így a törvény mind a fiatalkorúaknál, mind pedig a felnőtteknél ugyanazon hat bűncselekménycsoportot (élet, testi épség és egészség elleni , emberi szabadság elleni , emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni , közlekedési , vagyon elleni illetve szellemi tulajdonjog elleni) jelöli meg az alkalmazhatóság körét illetően. Ugyancsak feltétel a vádemelésig történő beismerés, a bűncselekménnyel okozott sérelemnek a sértett által

⁵ Dr. Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója, 14. oldal, forrás: bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_koncepcio1.doc

⁶ dr. Király Réka: A 14. életév jelentősége a büntető és polgári ügyekben, Büntetőjogi Tanulmányok IV, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, 2003, 164. o.

⁷ Btk. 13. § (2)

⁸ dr. Király Réka: A 14. életév jelentősége a büntető és polgári ügyekben, Büntetőjogi Tanulmányok IV, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, 2003, 164. – 165. o.

⁹ Btk. 107.§

elfogadott módon és mértékben történő jóvátétele közvetítői eljárás keretében, illetve azt megelőzően is, ha az a közvetítői eljárás keretében született megállapodásban jóváhagyásra került.¹⁰

A büntetés célja

A törvény az alapvető rendelkezésekben meghatározza a büntetés célját is:

A fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani. Fiatalkorúval szemben büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető. Azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét nem töltötte be, csak intézkedés alkalmazható.

Fiatalkorúval szemben szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy szabadságelvonással járó büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el.

Fiatalkorúval szemben tehát elsősorban szabadságelvonással nem járó intézkedés alkalmazandó. Szabadságelvonással nem járó büntetés akkor alkalmazható, ha a szabadságelvonással nem járó intézkedéssel a büntetés célja nem érhető el. Ennek eredménytelensége szabadságelvonással járó intézkedés alkalmazására adhat okot, vagyis a javítóintézeti nevelés elrendelésére. Ezt követi a szabadságelvonással járó büntetés kiszabása, a szabadságvesztés vagy az elzárás büntetés alkalmazása.

A BH1994.7. számú eseti döntés is kimondja, hogy fiatalkorúval szemben büntetés kiszabására csak abban az esetben kerülhet sor, ha az intézkedés alkalmazása nem célravezető.¹¹

A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás során tehát elsődlegesen azt kell vizsgálni, hogy van-e helye szabadságelvonással nem járó intézkedés – azaz megrovás, próbára bocsátás, vagy jóvátételi munka – alkalmazásának. Ha a bíróság szerint a fiatalkorú helyes irányú fejlődése érdekében büntetés kiszabása szükséges, ez esetben azt kell vizsgálnia, hogy van-e helye szabadságelvonással nem járó büntetés kiszabásának. Ha a vizsgálódás nemleges

¹⁰ Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Hegedűs István / Juhász Zsuzsanna / Karsai Krisztina / Katona Tibor / Mezölaki Erik / Szomora Zsolt / Törő Sándor, 107.§ -hoz.

Forrás: komplex webjogtár

¹¹ BH 1994.7.

megállapításra jut, akkor kerülhet sor szabadságelvonó intézkedésként javítóintézeti nevelés elrendelésére. Ha pedig ez nem elegendő, vagy pedig nem lehetséges (pl. a terhelt az elbíráláskor betöltötte a 20. életévét), akkor alkalmazandó a szabadságelvonással járó büntetés, ez esetben azonban mérlegelendő, hogy a kívánt cél a büntetés végrehajtásának felfüggesztésével elérhető-e.¹²

A fiatalkorúakkal szemben éppen annál fogva, hogy egyéniségük nem alakult ki teljesen és jellemük megfelelően formálható, általában nem indokolt büntetést alkalmazni, mert nevelésük más alkalmas eszközzel is elérhető. A hatályos szabályozás megfelel a nemzetközileg elfogadott követelményeknek is, melyek a szabadságelvonással járó jogkövetkezmények kivételes, ultima ratio jellegét állítják előtérbe és ezzel párhuzamosan nagy jelentőséget tulajdonítanak az alternatív szankciók és diverziós megoldások alkalmazásának.¹³

A büntetékiszabás során a bírónak kiemelt jelentőséggel kell vizsgálnia azt a mikrokörnyezetet, amelyben a fiatalkorú nevelkedett és amely a bűnelkövetővé válásában szerepet játszhatott. Mérvadó szempontként kell értékelni, hogy szükséges-e a fiatalkorú kiemelése abból a családi, társadalmi vagy egyéb környezetből, amely a deviáns magatartást elősegítette, lehetővé tette, vagy azt megakadályozni nem volt képes. E körben különös jelentőséggel bír a fiatalkorúról kötelezően készítendő környezettanulmány, amely a bíró számára átfogó képet ad a fiatalkorú életkörülményeiről, családi viszonyairól, neveltetéséről, szociális helyzetéről és társas kapcsolatairól. A környezettanulmány tehát nem pusztán formális eljárási elem, hanem a büntetékiszabás egyik legfontosabb megalapozó eszköze, amely elősegíti annak eldöntését, hogy a fiatalkorú érdekében a nevelés, a védelem, illetve a társadalomba való visszavezetés mely eszközei alkalmazandók, és szükséges-e a fiatalkorú környezetből való kiemelése a további bűnisméltés megelőzése érdekében.

„Végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása generálpreventív szempontból lehet indokolt olyan fiatalkorúval szemben, aki kiemelkedő tárgyi súlyú, szándékos bűncselekményt követett el. Ilyennek tekintendők az élet és testi épség elleni súlyos bűncselekmények (emberölés, súlyos testi sértés minősített esetei), a nemi erkölcs (erőszakos közöszülés) és a vagyon elleni legsúlyosabb bűncselekmények (rablás, zsarolás).

¹² 4. Bkv.

¹³ Petrovicz Anita: A büntetőeljárás gyermekkorú szereplői, Büntetőjogi tanulmányok IV, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém 2006, 288.-289. o.

Speciálpreventív szempontok indokolhatják közepes súlyú bűncselekmények elkövetőivel szemben például visszaesővel szemben is végrehajtandó szabadságvesztés kiszabását.”¹⁴

Hazai büntetőjogunk a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben alkalmazható büntetésként a határozott ideig tartó szabadságvesztés, az elzárás, a közérdekű munka, a pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, a járművezetéstől eltiltás, a sportrendezvények látogatásától való eltiltása, a kiutasítás, a kitiltás büntetéseket, és a közügyektől eltiltás mellékbüntetést határozza meg.

Büntetésként fiatalkorúval szemben tehát nem szabható ki életfogytig tartó szabadságvesztés.

A fiatalkorúval szemben intézkedésként – megrovás, próbára bocsátás, jóvátételi munka, pártfogó felügyelet, kényszergyógykezelés, az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele, elkobzás, vagyonelkobzás és pártfogó felügyeleten kívül – javítóintézeti nevelés is alkalmazható. ¹⁵

A felnőttkorúakkal szemben is elrendelhető intézkedések közül a próbára bocsátás, jóvátételi munka és a pártfogó felügyelet szabályai tartalmazzák a fiatalkorúakra sajátos, kiegészítő rendelkezést.

Büntetések

1. Szabadságvesztés

A szabadságvesztés a legáltalánosabb büntetési nem, amely a terhelt szabadságának megfosztásával jár. Az Alaptörvény kimondja, hogy mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz. Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. ¹⁶

A fiatalkorúra kiszabható szabadságvesztés legrövidebb tartama bármely bűncselekmény esetén egy hónap.

¹⁴ Fenyvesi Csaba-Herke Csongor: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója a hatályos szabályozás tükrében, Rendészeti szemle, 2007/9, 26. oldal

¹⁵ Btk. 108.§ (1) bekezdés

¹⁶ Alaptörvény, IV. cikk

A fiatalokú bűnelkövetővel szemben az első alkalommal kiszabott, rövid tartamú végrehajtandó szabadságvesztés rendszerint nem szolgálja a büntetés célját, sőt kifejezetten káros hatású lehet. A rövid tartamú szabadságvesztés alatt a reintegrációs és nevelési célok megvalósítása erősen kérdéses, mivel azok megvalósításához hosszabb időtartamú, tervszerű és következetes nevelőmunka szükséges. Ezzel párhuzamosan a fiatalokú a büntetés-végrehajtás során olyan elítéltekkel kerül kapcsolatba, akik nem feltétlenül gyakorolnak rá pozitív hatást, így fennáll a kriminalizálódás további erősödésének veszélye. Mindezt tovább súlyosbítja, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés letöltését követően a fiatalokú rövid időn belül visszakerül abba a környezetbe, amelynek kriminogén hatása a bűncselekmény elkövetésében rendszerint kimutatható volt, így a büntetés sem speciális, sem generális prevenció célját nem képes megfelelően betölteni.

A szabadságvesztés tartamának maximuma az eredeti büntetési tétel felső határától és a fiatalokú életkorától függ. Ez utóbbi körülménnyel összefüggésben a tizenhatodik életévüket be nem töltött fiatalokúakra alacsonyabb felső határok vonatkoznak. Így, a bűncselekmény elkövetésekor tizenhatodik életévét be nem töltött fiatalokúra kiszabható szabadságvesztés leghosszabb tartama:

- a) életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény elkövetése esetén tíz év,
- b) öt évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén öt év.

A bűncselekmény elkövetésekor tizenhatodik életévét betöltött fiatalokúra kiszabható szabadságvesztés leghosszabb tartama:

- a) életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény elkövetése esetén tizenöt év,
- b) tíz évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén tíz év
- c) öt évet meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén öt év.

Az BH1993.3 számú eseti döntés is rögzíti, hogy: „A 16. életévét betöltött fiatalokú által elkövetett emberölés minősített esete miatt kiszabható szabadságvesztés leghosszabb tartama

15 évi fiatalkorúak börtöne; a 16. életévét be nem töltött fiatalkorú esetén pedig 10 évi fiatalkorúak börtöne.”¹⁷

Azokban az esetekben, amelyekben a Btk. öt évet meg nem haladó büntetési tételt rögzít, a 16 éven aluli és a 16. életévét már betöltött fiatalkorúra egyaránt ugyanaz a maximum irányadó, mint a felnőtt korúakra.

A szabadságvesztés végrehajtási fokozata a felnőttkorúakra vonatkozóan: fogház, börtön, fegyház. Fiatalkorúak esetében fegyház végrehajtási fokozat nincs.

A szabadságvesztés végrehajtási fokozata fiatalkorúak börtöne, ha

- a) a fiatalkorút büntett miatt kétévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélik,
- b) az egyévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt fiatalkorú visszaeső, vagy
- c) az egyévi vagy ennél hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt fiatalkorút a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőző három éven belül szándékos bűncselekmény miatt javítóintézeti nevelésre ítélték.

Minden más esetben a végrehajtási fokozat: fiatalkorúak fogháza.

A szabadságvesztés legfőbb hátránya, amennyiben a családi háttér támogató, hogy a fiatalkorú kikerül a családi közegből, nevelését szülei nem tudják folytatni, így a társadalomba való beilleszkedése később akadályokba ütközhet.

2. Elzárás

Az elzárás az általános szabályok szerint öt naptól kilencven napig terjedhet. A szabadságvesztéshez hasonlóan a fiatalkorúak esetében az elzárás tekintetében is kedvezőbben eltér a Btk. az általános szabálytól.

A fiatalkorúval szemben kiszabható elzárás legrövidebb tartama három nap, leghosszabb tartama harminc nap. Az elzárás leghosszabb tartama a szabadságvesztés legrövidebb tartamához igazodik.

Az elzárás mint rövid tartamú, szabadságelvonással járó szankció alkalmazása fiatalkorú elkövetőkkel szemben kizárólag kivételes jelleggel tekinthető indokoltnak. Célravezető lehet olyan esetekben, amikor a cselekmény súlya vagy a fiatalkorú ismétlődő normaszegő

¹⁷ BH.1993.3

magatartása azonnali és határozott visszatartó szankciót igényel, ugyanakkor a hosszabb tartamú szabadságvesztés alkalmazása még nem indokolt. Az elzárás rövid időtartama ugyanakkor korlátozottan teszi lehetővé a nevelési célok érvényesülését, ezért alkalmazása során különös körültekintéssel kell eljárni, és vizsgálni kell, hogy a szankció valóban képes-e a fiatalok magatartásának kedvező irányú befolyásolására.

3. Közérdekű munka

A Munka Törvénykönyvéről szóló törvény kimondja, hogy Munkavállaló az lehet, aki a tizenhatodik életévét betöltötte.¹⁸

A Munka Törvénykönyvével összhangban a Büntető Törvénykönyv meghatározza, hogy a fiatalokkal szemben közérdekű munkát akkor lehet kiszabni, ha az ítélet meghozatalakor tizenhatodik életévét betöltötte. Ha a vádlott az elsőfokú eljárást követően tölti be a tizenhatodik életévét, akkor a másodfokú bíróságnak módjában áll e büntetés alkalmazása, feltéve hogy ez nem ütközik a súlyosítási tilalomba.¹⁹

A közérdekű munka önkéntes nem teljesítése esetén, a közérdekű munka helyébe szabadságvesztés lép, amit fiatalok fogházában kell végrehajtani.²⁰

A közérdekű munka a fiatalokkal szembeni büntetési célok megvalósítása szempontjából kifejezetten előnyös szankció lehet, mivel közvetlenül kapcsolódik a nevelési és reintegrációs célokhoz. Alkalmazása különösen akkor indokolt, ha a fiatalok életkörülményei és személyisége alapján alkalmas a rendszeres munkavégzésre, és környezete képes a végrehajtás feltételeinek biztosítására. E büntetési nem elősegíti a felelősségérzet kialakulását, a társadalmilag hasznos tevékenység iránti attitűd megerősödését, valamint hozzájárul a társadalmi normák interiorizálásához, ezáltal hatékony eszköze lehet a bűnismétlés megelőzésének.

¹⁸ Btk. 34.§ (2)

¹⁹ 4/2007. BK. vélemény

²⁰ Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Hegedűs István / Juhász Zsuzsanna / Karsai Krisztina / Katona Tibor / Mezölaki Erik / Szomora Zsolt / Törő Sándor, 112.§ -hoz.
Forrás: komplex webjogtár

4. Pénzbüntetés

Pénzbüntetés esetén a bíróság a bűncselekmény elkövetőjét kívánja vagyoni hátránnyal sújtani, ebből következően e büntetést akkor lehet kiszabni, ha a vagyoni joghátrány a fiatalkorút, és nem másokat - elsősorban hozzátartozóit - érinti. Ennek megfelelően fiatalkorúval szemben a pénzbüntetés alkalmazásának további vagylagos feltételei, miszerint fiatalkorúval szemben pénzbüntetést akkor lehet kiszabni, ha önálló keresete, jövedelme vagy megfelelő vagyona van. Fiatalkorú esetén a pénzbüntetés legkisebb mértéke tizenöt, legnagyobb mértéke kétszázötven napi tétel, az egynapi tétel összegét legalább hétszáznyolcvan, legfeljebb hetvennyolcezer forintban kell meghatározni.

Ezek alapján fiatalkorúakkal szemben pénzbüntetésként legalább 11.700 forint (15×780), legfeljebb 19.500.000 forint (250×78 000) szabható ki.

Amennyiben a fiatalkorú a pénzbüntetést nem fizeti meg, – a felnőttkorúaktól eltérően – a behajtást kell megkísérelni, s csak behajthatatlanság esetén kell szabadságvesztésre átváltoztatni.

A behajthatatlan pénzbüntetés helyébe lépő közérdekű munkát úgy kell megállapítani, hogy egynapi tétel helyébe egynapi közérdekű munka lép. Ha a fiatalkorú a számára meghatározott munkát önhibájából nem végzi el, a közérdekű munkát vagy annak hátralévő részét szabadságvesztésre kell átváltoztatni.²¹

A pénzbüntetés fiatalkorúakkal szembeni alkalmazása elsősorban akkor lehet célravezető, ha a fiatalkorú megfelelő jövedelmi vagy vagyoni háttérrel rendelkezik, és a szankció ténylegesen érzékelhető terhet jelent számára. Ellenkező esetben fennáll annak veszélye, hogy a büntetés nem tölti be visszatartó funkcióját, vagy ténylegesen nem a fiatalkorút, hanem annak családját sújtja. Megfelelő feltételek fennállása esetén azonban a pénzbüntetés hozzájárulhat a felelősségvállalás erősítéséhez, valamint ahhoz, hogy a fiatalkorú felismerje cselekménye anyagi következményeit, ezáltal elősegítve a jogkövető magatartás kialakulását.

5. Kiutasítás

Kiutasításnak fiatalkorúval szemben akkor lehet helye, ha

a) vele szemben tízévi vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztést szabtak ki,

²¹ Belovics Ervin, Gellér Balázs, Nagy Ferenc, Tóth Mihály: Büntetőjog I.; Általános rész; A 2012. évi C. törvény alapján, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 784-785. oldal

- b) az országban tartózkodása a közbiztonságot jelentősen veszélyeztetné, és
- c) nem sérül a családi élet tiszteletben tartásához való joga.

Annak megítéléséhez, hogy a fiatalok országban tartózkodása a közbiztonságot veszélyezteti, a bűncselekmény kiemelkedő tárgyi súlyát, az elkövetés jellegét és az elkövető kapcsolatait kell figyelembe venni. A családi élet tiszteletben tartásához való jog kiemelendő: az 1993. évi XXXI. törvény által kihirdetett Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. cikke, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájának 7. cikke által védett jog.²²

Nem magyar állampolgárú elkövető esetén nem utasítható ki az, aki számára Magyarország menedékjogot biztosít.

6. Kitiltás

A kitiltás büntetési nem a tartózkodási hely szabad megválasztásának jogát korlátozza.²³

A Btk. kimondja, hogy megfelelő családi környezettel rendelkező fiatalok nem tiltható ki arról a településről, amelyben családjá él. A család azon személyek közösségét takarja, akikkel a fiatalok közös háztartásban él együtt, így ez a szülőkön kívül jelentheti a testvérrel, más rokonokkal, esetleg élettárssal való együttélést is.²⁴

7. Közügyektől eltiltás

Fiatalokot csak egy évet meghaladó szabadságvesztés kiszabása esetén lehet a közügyektől eltiltani.²⁵

Intézkedések

1. Próbára bocsátás

²² Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Hegedűs István / Juhász Zsuzsanna / Karsai Krisztina / Katona Tibor / Mezőlaki Erik / Szomora Zsolt / Törő Sándor, 114.§ -hoz.
Forrás: komplex webjogtár

²³ Alaptörvény XXVII. cikk

²⁴ Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Hegedűs István / Juhász Zsuzsanna / Karsai Krisztina / Katona Tibor / Mezőlaki Erik / Szomora Zsolt / Törő Sándor, 118.§ -hoz.
Forrás: komplex webjogtár

²⁵ Btk. 115.§

Fiatalkorúval szemben próbára bocsátásnak bármely bűncselekmény esetén helye van. A próbaidő tartama egy évtől két évig terjedhet.

Az általános szabályokhoz képest széles körben nyílik lehetőség a próbára bocsátás alkalmazására, mivel a három évi szabadságvesztésnél súlyosabban büntetendő bűncselekmény fiatalkorú elkövetőjével szemben is alkalmazható. Ennek fő oka, hogy a próbára bocsátás nevelő jellegű intézkedés, így könnyen elérhető vele a Btk. –ban megfogalmazott, fiatalkorúaknál figyelembe veendő nevelő büntetési célzat.

A próbára bocsátás időtartamára a fiatalkorú pártfogó felügyelet alatt áll. A próbára bocsátott fiatalkorú elkövető – ellentétben a felnőttkorú elkövetővel – nem bírói mérlegelés alapján kerül pártfogó felügyelet hatálya alá, hanem törvényi rendelkezés folytán. Míg felnőttkorú elkövető esetében a pártfogó felügyelet elrendelése a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik, addig fiatalkorú próbára bocsátása esetén a pártfogó felügyelet a törvény erejénél fogva kötelező jelleggel kapcsolódik az intézkedéshez.

Fiatalkorú esetében a bíróság nem a pártfogó felügyelet elrendeléséről rendelkezik, hanem azt állapítja meg, hogy a próbaidő tartama alatt a fiatalkorú pártfogó felügyelet alatt áll. A megfogalmazásbeli eltérés nem pusztán formai kérdés, hanem a jogintézmény lényegéből fakad: a jogalkotó a fiatalkorúak esetében a nevelési és kontrollfunkció erősítése érdekében kötelezővé teszi a pártfogó felügyelet alkalmazását, ezzel biztosítva a fiatalkorú életvitelének folyamatos figyelemmel kísérését, magatartásának irányítását és a bűnismétlés megelőzését.

2. Jóvátételi munka

Fiatalkorúval szemben jóvátételi munkavégzés akkor írható elő, ha az ítélet meghozatalakor tizenhatodik életévét betöltötte.

A jóvátételi munka lényege a közösség javára, jóvátétel formájában ingyenesen teljesített munkavégzés. A bíróság a jóvátételi munka előírása mellett az elkövető büntetőjogi felelősségét megállapítja, a büntetés kiszabását pedig egy évre elhalasztja. Önállóan, büntetés helyett elrendelhető, nevelő jellegű intézkedés, amelynek alkalmazása különösen célszerű lehet fiatalkorúak esetén. A hatályos Btk. a jóvátételi munka alkalmazását fiatalkorúak esetén a felnőttkorúakra vonatkozó szabályozással egyezően vétségek, valamint a háromévi

szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntettek esetén teszi lehetővé, feltéve, hogy a büntetés célja így is elérhető.²⁶

3. Javítóintézetes nevelés

A javítóintézetes nevelés személyi szabadság elvonásával járó, kizárólag fiatalokkal szemben alkalmazható intézkedési nem. Javítóintézetes nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalos eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges. Javítóintézetes nevelés nem rendelhető el azzal szemben, aki az ítélet meghozatalakor huszadik életévét betöltötte. A javítóintézetes nevelés tartama egy évtől négy évig terjedhet.²⁷

Javítóintézetes nevelés elrendelése esetén a bíróság megállapítja, hogy a fiatalos a javítóintézetes nevelés felének letöltése után ideiglenesen elbocsátható az intézetből, ha:

a) legalább egy évet eltöltött az intézetben, és

b) alaposan feltehető, hogy az intézkedés célja további javítóintézetes nevelés nélkül is elérhető.

Az ideiglenes elbocsátás tartama azonos a javítóintézetes nevelés hátralévő részével, de legalább egy év. A bíróság az ideiglenes elbocsátást megszünteti, ha a fiatalos az ideiglenes elbocsátás alatt szabadságvesztésre ítélik, vagy vele szemben javítóintézetes nevelést rendelnek el. Ha a bíróság a fiataloskal szemben más büntetést szab ki, vagy más intézkedést alkalmaz, a bíróság az ideiglenes elbocsátást megszüntetheti.²⁸ Tehát ez utóbbi nem kötelező eset, hanem mérlegelés kérdése. Ha az ideiglenes elbocsátás eredményesen telik le, az intézkedés befejeződik és nem kell letölteni a hátralévő részt.

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló törvény további rendelkezéseket tartalmaz az ideiglenes elbocsátásról, miszerint, a Btk. 121. § (1) bekezdésében foglalt feltételek fennállása esetén a javítóintézetből ideiglenesen el kell bocsátani, ha a javítóintézetes nevelés alatti magatartására tekintettel alaposan feltehető, hogy a fiatalos helyes irányú fejlődése a javítóintézetes elhelyezés nélkül is elérhető. A bíróság az ideiglenes elbocsátással egyidejűleg a fiatalosot pártfogó felügyelet alá helyezi.

²⁶ Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Hegedűs István / Juhász Zsuzsanna / Karsai Krisztina / Katona Tibor / Mezőlaci Erik / Szomora Zsolt / Törő Sándor, 117.§ -hoz.
Forrás: komplex webjogtár

²⁷ Btk. 120. §

²⁸ Btk. 121. §

Kizárt az ideiglenes elbocsátása annak a fiatalkorúnak, akinek a fegyelmi felelősségét a javítóintézet engedély nélküli elhagyása miatt legalább három alkalommal megállapították. Az ideiglenes elbocsátásra, annak esedékességét megelőző két hónappal, az intézeti tanács tesz előterjesztést a büntetés-végrehajtási bírónak. Az ideiglenes elbocsátás véglegessé válik, ha a fiatalkorú annak tartama alatt betölti a huszonegyedik életévét.²⁹

Az ideiglenes elbocsátás kérdésében a büntetés-végrehajtási bíró határoz. A javítóintézetből ideiglenesen elbocsátott elkövető továbbra is a javítóintézeti nevelés hatálya alatt áll, azonban a nevelés végrehajtása már nem intézeti körülmények között, hanem az elítélt otthoni, illetve családi környezetében folytatódik. Ez a szakasz tulajdonképpen átmenetet képez az intézeti nevelés és a teljes visszailleszkedés között, amelynek célja annak vizsgálata, hogy a fiatalkorú képes-e a társadalmi normáknak megfelelő életvitelre intézeti kontroll nélkül is. Az ideiglenes elbocsátás időtartama alatt a fiatalkorú minden esetben pártfogó felügyelet alatt áll, a pártfogó felügyelő szoros ellenőrzése mellett, amely biztosítja a fiatalkorú életvitelének nyomon követését, magatartásának irányítását, valamint szükség esetén a beavatkozás lehetőségét.

Az ideiglenes elbocsátás intézménye tehát a javítóintézeti nevelés egyik legfontosabb reszocializációs eleme, amely lehetőséget biztosít arra, hogy a fiatalkorú fokozatosan, ellenőrzött körülmények között térjen vissza a társadalomba, és bizonyítsa, hogy képes a jogkövető életmódra.

A 60/2007. számú Bk. vélemény alapján a javítóintézeti nevelés hatálya alatt álló fiatalkorúval szemben – akár az intézkedés hatálya alatt, akár azt megelőzően elkövetett bűncselekmény miatt – általában nem célravezető végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés kiszabása. A végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés és a javítóintézeti nevelés időben egybeeső alkalmazását lehetőleg el kell kerülni. Azzal a fiatalkorúval szemben ugyanis, akivel szemben már szabadságelvonással járó intézkedést alkalmaztak, és az újólak elkövetett bűncselekmény társadalomra veszélyességének a foka nem indokolja végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazását, a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazása általában nem alkalmas a büntetés céljának azon szolgálatára, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődését előmozdítsa. A javítóintézeti nevelés alatt álló fiatalkorúval szemben tehát felfüggesztett szabadságvesztés kiszabása általában nem célravezető. Helyette ismételt szabadságelvonással járó intézkedés (javítóintézeti nevelés) alkalmazása lehet indokolt.³⁰

²⁹ 2013. évi CCXL. törvény 380. § (1)- (4)

³⁰ 60/2007. BK vélemény, forrás: www.lb.hu

Javítóintézeti nevelés mellett nem szabható ki szabadságvesztés, elzárás vagy közérdekű munka.³¹

A javítóintézeti nevelésre vonatkozó szabályokat a Bv. tv. határozza meg. A végrehajtási szabályok kimondják, hogy biztosítani kell a javítóintézeti nevelés során a fiatalkorú gondozását és nevelését. A nevelő egyéni nevelési tervet készít a fiatalkorú számára a befogadásakor készített szakértői vizsgálatok megállapításai, családi kapcsolatairól beszerzett tájékoztatás, a javítóintézetbe kerülése előtt készített pedagógiai, pszichológiai vélemények, valamint a befogadást követően tapasztalt viselkedése és az egyéni beszélgetések során szerzett információk figyelembevételével.

Az elrendelt javítóintézeti nevelésbe az előzetes fogvatartás és bűnügyi felügyelet teljes idejét be kell számítani. A beszámításnál egynapi javítóintézeti nevelésnek egynapi előzetes fogvatartás, illetve három nap bűnügyi felügyeletben töltött idő felel meg.³²

Ha a fiatalkorú a huszonegyedik életévét betöltötte, az igazgató a javítóintézetből elbocsátja. Ezen kívül megszűnik a javítóintézeti nevelés, ha a bíróság által meghatározott tartama letelt, valamint a fiatalkorút a javítóintézeti nevelés tartama alatt szabadságvesztésre ítélik.³³

A javítóintézet rendjének fenntartása érdekében gondoskodni kell a fiatalkorú folyamatos felügyeletéről, tevékenysége irányításáról, valamint éjszakai nyugalma biztosítása érdekében a hálótermek rendszeres ellenőrzéséről.

A javítóintézeti nevelés végrehajtása során el kell különíteni a fiúkat a lányoktól.

A fiatalkorúak életkoruk, továbbá egészségügyi és nevelési szempontok szerint csoportosíthatók. A tizenhatodik életévüket be nem töltött és a tizenhatodik életévüket betöltött javítóintézeti nevelteket a javítóintézetben külön lakóegységben kell elhelyezni, kivéve, ha a fiatalkorú érdekében az igazgató ettől eltérően rendelkezik.

³¹ Btk. 108. § (2)

³² Btk. 125.§

³³ 2013. évi CCXL. törvény 382. § (1)-(2)

A javítóintézeti nevelés végrehajtása során gondoskodni kell a fiatalok oktatásáról, képzéséről, munkafoglalkoztatásáról, továbbá a művelődési, a sportolási és megfelelő szabadidős tevékenység feltételeiről.³⁴

Rögzíti a törvény, hogy javítóintézeti nevelés végrehajtása alatt a fiatalok az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogai megilletik. Szünetel viszont a: a szabad mozgáshoz való joga, a tartózkodási hely szabad megváltoztatásához való joga, a békés gyülekezéshez való joga, a sztrájkhoz való joga.

A fiatalok kötelezettségeit is meghatározza a törvény, mint például köteles megtartani az intézkedés végrehajtásának rendjét, az intézet házirendjét, biztonsági és higiéniai követelményeit, köteles az intézkedés végrehajtásának rendjét, az intézet házirendjét, biztonsági és higiéniai követelményeit, illetve köteles a gondozása és az eredményes nevelése érdekében a javítóintézet dolgozóival együttműködni.³⁵

4. Pártfogó felügyelet

A fiatalok

- a) a feltételes szabadság tartama,
- b) a próbára bocsátás próbaideje,
- c) a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje,
- d) a javítóintézetből történő ideiglenes elbocsátás tartama,
- e) a feltételes ügyészi felfüggesztés tartama alatt pártfogó felügyelet alatt áll.

Fiatalkorúval szemben a jóvátételi munkavégzés előírása mellett pártfogó felügyeletet is el kell rendelni.

A pártfogolt általános magatartási szabályként köteles

- a) a jogszabályban és a határozatban előírt magatartási szabályokat megtartani,
- b) a pártfogó felügyelővel rendszeres kapcsolatot tartani, és
- c) a pártfogó felügyelő részére az ellenőrzéshez szükséges felvilágosítást megadni.

³⁴ 2013. évi CCXL. törvény, 346.-350. §

³⁵ 2013. évi CCXL. törvény 352-356. §

Pártfogó felügyelet magatartási szabályainak megválasztása körében a Btk. 71. § (3) bekezdésének alkalmazásával a bíróság számára kifejezetten széles körű mérlegelési lehetőség áll rendelkezésre. E mérlegelési jogkör különösen a fiatalok esetében bír kiemelt jelentőséggel, mivel esetükben a büntetőjogi beavatkozás elsődleges célja nem a megtorlás, hanem a nevelés, a helyes irányba terelés és a társadalomba való beilleszkedés elősegítése. Mindezek ellenére a bírói gyakorlatban a magatartási szabályok előírásának lehetősége a fiatalok esetében sokszor nem kerül kellő súllyal kihasználásra, holott a személyre szabott magatartási szabályok előírása a pártfogó felügyelet egyik leghatékonyabb eszköze lehetne.

A Btk. 71. § (2) bekezdésében szereplő felsoroláson túlmenően, kifejezetten célravezető lehet különösen a családi kapcsolatok fenntartására, helyreállítására vonatkozó kötelezettség előírása, a tanulmányok folytatásának vagy befejezésének elősegítése, munkaviszony létesítése esetén a kereset meghatározott részének megtakarítására vagy célszerű felhasználására vonatkozó kötelezés, meghatározott életvezetési, pénzkezelési vagy konfliktuskezelési programban való részvétel, illetve olyan magatartási szabályok előírása, amelyek közvetlenül a fiatalok életvezetésének stabilizálását és felelősségérzetének kialakítását szolgálják. A magatartási szabályok megfelelő, egyéniesített megválasztása a fiatalokkal szembeni büntetőjogi intézkedések egyik legfontosabb eszköze lehet a bűnisméltés megelőzése és a sikeres társadalmi reintegráció elősegítése érdekében

Járulékos szankció lévén, a pártfogó felügyelet az alkalmazott büntetés vagy intézkedés mellett eredményesen segítheti elő a fiatalok nevelését. A büntetés vagy intézkedés nevelő hatását kívánja a törvény fokozni azzal, hogy alkalmazását kötelezővé teszi. A minden pártfogoltra érvényes általános jellegű magatartási szabályok mellett fiatalok esetében is nagy jelentőséggel bírnak a bíróság, illetve az ügyészség által előírt külön magatartási szabályok.

Fiatalok esetében a magatartási szabályok előírása csak akkor mellőzhető, ha a fiatalok személyiségére és környezetére vonatkozó adatok szerint ez feleslegesnek mutatkozik. Pártfogó felügyelet magatartási szabályainak megszegéséhez fiatalok esetén is különböző jogkövetkezmények fűződnek.

A szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátásnál a magatartási szabályok súlyos megszegésének következménye, hogy a büntetés-végrehajtási bíróság a feltételes szabadságot megszünteti. A magatartási szabályok súlyos megszegése a büntetés végrehajtását vonja maga után a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetésnél. Próbára bocsátás esetén a magatartási szabályok megszegése a próbaidő egy ízben, legfeljebb egy évvel való

meghosszabbítását eredményezheti, míg a magatartási szabályok súlyos megszegése a próbára bocsátás kötelező megszüntetését és büntetés kiszabását vagy javítóintézeti nevelés elrendelését vonja maga után. Vádemelés elhalasztása esetén, ha a fiatalkorú gyanúsított a magatartási szabályokat súlyosan megszegi, vagy a kötelezettségét nem teljesíti, az ügyész vádat emel. Jóvátételi munka mellett elrendelt pártfogó felügyelet esetén a pártfogó felügyelet magatartási szabályainak súlyos megszegése miatt a bíróság büntetést szab ki, vagy javítóintézeti nevelést is elrendelhet. Emellett fiatalkorú elkövetőknél a magatartási szabályok súlyos megszegése azzal a következménnyel is járhat, hogy a bíróság a javítóintézetből történő ideiglenes elbocsátás esetén az ideiglenes elbocsátást megszünteti.³⁶

Halmazati és összbüntetés

Az általánostól eltérő rendelkezéseket tartalmaz a Btk. a halmazati és összbüntetésre vonatkozóan is.

A halmazati büntetés felső határát illetően fiatalkorúaknál az általános szabályhoz képest az alábbi korlátokat állítja fel:

- tizenhatodik életévét betöltött fiatalkorú által elkövetett, életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény esetén a húszévi szabadságvesztést,
- tizenhatodik életévét betöltött fiatalkorú által elkövetett, tíz évet meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény, illetve tizenhatodik életévét be nem töltött fiatalkorú által elkövetett, életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény esetén a tizenöt évi szabadságvesztést,
- ha a fiatalkorúra kiszabható szabadságvesztés leghosszabb tartama öt év (az előbbi eseteket kivéve), a hét év hat hónapot nem haladhatja meg a halmazati büntetés.

A Btk. alapján, ha a bűnhalmazatban levő bűncselekmények közül legalább három súlyos erőszakos személy elleni bűncselekmény, akkor a legsúlyosabb büntetési tétel, illetve erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó súlyos erőszakos személy elleni bűncselekmény büntetési tételének felső határa a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná,

³⁶ Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Hegedűs István / Juhász Zsuzsanna / Karsai Krisztina / Katona Tibor / Mezőlaki Erik / Szomora Zsolt / Törő Sándor, 119.§ -hoz.
Forrás: komplex webjogtár

vagy a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, a törvény szerint az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni.

Mivel a Btk. kizárja az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását huszadik életévét be nem töltött személyek vonatkozásában, szükséges arról rendelkezni, hogy a fenti szabályt e személyi kör vonatkozásában hogyan kell alkalmazni. A Btk. ezért kimondja, hogy fiatalkorúval szemben ilyen esetekben is határozott tartamú (tizenhatodik életévét be nem töltött személy esetén legfeljebb tizenöt, tizenhatodik életévét betöltött személlyel szemben legfeljebb húsz évig tartó) szabadságvesztést kell kiszabni.³⁷

Javítóintézeti nevelés és szabadságvesztés találkozása esetén összbüntetésként szabadságvesztést kell végrehajtani.

Javítóintézeti nevelés és szabadságvesztés találkozása esetén a bíróság elsősorban a fiatalkorú személyiségét és nevelhetőségét figyelembe véve bírálja el, hogy az összbüntetést az alapítéletben kiszabott szabadságvesztéssel egyező tartamban határozza-e meg, vagy legfeljebb egy évvel meghosszabbítja. A fiatalkorú személyiségének jellemző vonásaira előélete és a személyi körülményei alapján, valamint a rendelkezésre álló egyéb adatokból lehet következtetni. Következtetési alapul szolgálhat pl., hogy a fiatalkorú a javítóintézeti nevelés végrehajtása alatt milyen magatartást tanúsított; az intézetben, a szökés közben vagy pedig az ideiglenes elbocsátás tartama alatt követte-e el a bűncselekményt.³⁸

A BH2004.95. számú eseti döntés azt is kimondja, hogy a fiatalkorúval szemben kiszabott szabadságvesztés és javítóintézeti nevelés összbüntetésbe foglalásának akkor is helye van, ha a fiatalkorú időközben előzetes letartóztatásba került, de a büntetés és az intézkedés végrehajtása még nem fejeződött be.

Kimondja továbbá, hogy a fiatalkorúval szemben alkalmazott javítóintézeti nevelés és a kiszabott szabadságvesztés összbüntetésbe foglalásánál a szabadságvesztés meghosszabbítása mértékének a megállapítása szempontjából a Btk. -ban meghatározott célon (a fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává váljék) túlmenően jelentősége van a büntetés és az intézkedés le nem töltött részének is³⁹

³⁷ Belovics Ervin, Gellér Balázs, Nagy Ferenc, Tóth Mihály: Büntetőjog I.; Általános rész; A 2012. évi C. törvény alapján, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 790-791. oldal

³⁸ 3/2002. sz. BJE határozat

³⁹ BH 2004.95

Egységes intézkedés

Ha a bíróság a fiatalkorúval szemben több olyan javítóintézeti nevelést rendelt el, amelyeket az egységes intézkedés elrendelésekor még nem hajtottak végre, vagy amelyeket folyamatosan hajtanak végre, a bíróság a fiatalkorúval szemben egységes intézkedésként javítóintézeti nevelést rendel el.

Az egységes intézkedésként elrendelt javítóintézeti nevelés tartamát úgy kell megállapítani, hogy az ne legyen rövidebb a leghosszabb tartamú javítóintézeti nevelésnél, de ne haladja meg az elrendelt javítóintézeti nevelések együttes tartamát, illetve a négy évet.⁴⁰

Az egységes intézkedés alkalmazásának feltétele, hogy a fiatalkorút jogerősen több javítóintézeti nevelésre ítélik, ezeket pedig az egységes intézkedés elrendelésekor még nem hajtották végre, vagy végrehajtásuk folyamatos. Egyrésztől feltétel tehát, hogy jogerős javítóintézeti neveléseket lehet csak egységes intézkedésbe foglalni, azaz javítóintézeti nevelés és más intézkedés egységes intézkedésbe nem vonható. Emellett nem kerülhet sor javítóintézeti nevelés és szabadságvesztés egységes intézkedésbe foglalására sem, lévén ilyenkor összbüntetési eljárást kell lefolytatni.

Másrésztől csak olyan javítóintézeti nevelések foglalhatók egységes intézkedésbe, amelyek végrehajtása nem fejeződött be. Értelemszerűen ide tartozik az az eset, amikor még meg sem kezdődött a javítóintézeti nevelések végrehajtása vagy a több javítóintézeti nevelés közül bármelyik végrehajtása elkezdődött, de nem fejeződött be.

A végrehajtást akkor kell befejezettnek tekinteni, ha a fiatalkorút véglegesen elbocsátották a javítóintézeti nevelés tartamának lejártá vagy a huszonegyedik életévének betöltése miatt. A javítóintézeti nevelések végrehajtását akkor kell folyamatosnak tekinteni, ha az megszakítás nélkül történik, anélkül tehát, hogy a fiatalkorú szabadlábra kerülne.

Az egységes intézkedés tartamának alsó határa az alapügyekben elrendelt leghosszabb javítóintézeti nevelés tartama, az egységes intézkedés tartama tehát ennél rövidebb nem lehet. A felső határ szempontjából egyrésztől irányadó a javítóintézeti nevelés általános felső határa, azaz a négy év, másrésztől pedig az elrendelt javítóintézeti nevelések együttes tartama.⁴¹

⁴⁰ Btk. 124. §

⁴¹ Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Hegedűs István / Juhász Zsuzsanna / Karsai Krisztina / Katona Tibor / Mezőlaki Erik / Szomora Zsolt / Törő Sándor, 124.§ -hoz.
Forrás: komplex webjogtár

A fiatalok mentesítési szabályai tekintetében a Btk. több speciális szabályt határoz meg az általánosnál kedvezőbb irányban.

A fiatalok elítelt a törvény erejénél fogva mentesül:

- a) az ítélet jogerőre emelkedésének napján, ha a kiszabott szabadságvesztés végrehajtását felfüggesztik,
- b) a büntetés kitöltésének vagy végrehajthatósága megszűnésének napján, ha szándékos bűncselekmény miatt egy évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztésre ítélték,
- c) a büntetés kitöltésének vagy végrehajthatósága megszűnésének napjától számított három év elteltével, ha szándékos bűncselekmény miatt egy évet meghaladó, de öt évnél nem hosszabb tartamú végrehajtható szabadságvesztésre ítélték.

A szándékos bűncselekmény miatt kiszabott, egy évet meghaladó tartamú szabadságvesztés kitöltése után a bíróság a fiatalok kérelemre mentesítésben részesítheti, ha erre érdemes. ⁴²

az érdemesség vizsgálatánál a büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartás a meghatározó.

A mentesítési szabályok szempontjából a bűncselekmény elkövetésének és nem a mentesítési szabályok alkalmazásának az időpontja az irányadó. ⁴³

5. Megrovás

Megrovásban kell részesíteni azt, akinek cselekménye az elbíráláskor már nem veszélyes, vagy olyan csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy az e törvény szerint alkalmazható legkisebb büntetés kiszabása vagy más intézkedés alkalmazása – ide nem értve az elközbást, a vagyonekőzbást és az elektronikus adat végleges hozzáférhetlenné tételét – szükségtelen. A megrovással a bíróság vagy az ügyész helytelenítését fejezi ki a jogellenes cselekmény miatt, és felszólítja az elkövetőt, hogy a jövőben tartózkodjon bűncselekmény elkövetésétől. ⁴⁴

A megrovás a legenyhébb büntetőjogi jogkövetkezmény. A miniszteri indoklás szerint a megrovás a bűncselekmény elkövetőjének erkölcsi elítélését jelenti materiális joghátrány nélkül. Az intézkedés tehát a fiatalok értelmére történő ráhatásban realizálódik, ezért csak akkor éri el a célját, ha a fiatalok, akivel szemben alkalmazzák, pozitív erkölcsi

⁴² Btk. 126. §

⁴³ Belovics Ervin, Gellér Balázs, Nagy Ferenc, Tóth Mihály: Büntetőjog I.; Általános rész; A 2012. évi C. törvény alapján, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 794. oldal

⁴⁴ Btk. 64. §

tulajdonságokkal rendelkezik, s azok ellenére, ideiglenes külső hatáskora követte el a bűncselekményt.⁴⁵

Nemzetközi kitekintés

A fiatalkorúak büntetőjogának nemzetközi szinten sincs önálló kódexe, viszont az egyik legdinamikusabban fejlődő jogterület.

A nemzetközi szervezetek – az ENSZ és az Európa Tanács – dokumentumai a fiatalokra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszer humanizálását, az emberi jogok meghatározó szerepét állítják előtérbe.

A nemzetközi dokumentumok közül kiemelendők a Pekingi Szabályok, a Havanni Szabályok, a Rijádi Iránymutatások, valamint a Tokiói Szabályok.

A gyermekek jogairól szóló 1985 –ös ENSZ-egyezmény, az ún. „Pekingi szabályok” tartalmazza azt a magyar büntetőjogban is szereplő alapelvet, miszerint „a fiatalkorú személyes szabadságát csak gondos mérlegelés alapján lehet korlátozni és ennek a lehetséges minimumra kell szorítkoznia” [17.1. cikk (b) pont].⁴⁶

Az egyes tagállamok számára a fiatalkorúak bűnügyi igazságszolgáltatás rendszerének szabályozásához mintául szolgáló Pekingi Szabályok hat részből, ezen belül harminc szabályból és az ezekhez kapcsolódó kommentárokból áll. Az anyag átfogja a fiatalkorúak bűnözésével összefüggő, annak alakulását befolyásoló valamennyi lényeges társadalmi jelenséget és intézményt. Tartalmazza az elsődleges megelőzés érdekében elvégzendő feladatokat, a büntetőjogi felelősség feltételeit, a jogellenes cselekmények miatti beavatkozási módokat, a zárt intézetben való elhelyezés során betartandó szabályokat, a rehabilitációt szolgáló intézményeket, valamint a kutatásokkal összefüggő tennivalókat.⁴⁷

Az első rész („Általános elvek”) az elsődleges prevenció megvalósítását tartalmazó szabályokat tartalmazza, valamint az alapfogalmakat, meghatározásokat.

A Pekingi Szabályokban nem határozták meg a fiatalkor életkorhoz kötődő alsó és felső határát, csak annyit, hogy „a kornak az alsó határát nem szabad túl alacsonyan megállapítani és figyelembe kell venni az érzelmi, szellemi és értelmi érettséget.” (4.1. szabály) Ehhez a szabályhoz kapcsolódó kommentár kimondja, hogy azt kell vizsgálni, hogy a gyermeket saját

⁴⁵ Petrovicz Anita: i.m. 284.-285. o.

⁴⁶ Belovics Ervin, Gellér Balázs, Nagy Ferenc, Tóth Mihály: Büntetőjog I.; Általános rész; A 2012. évi C. törvény alapján, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 760. oldal

⁴⁷ Lévai Miklós: A Pekingi Szabályok, Gyermek - és ifjúságvédelem 9.évf. 30. sz. 1990/2. 26-27. oldal

ítélőképessége és értelme alapján felelősnek lehet –e tartani az antiszociális magatartásáért. A 2.2. szabály ad meghatározást a fiatalkorúra, miszerint a fiatalkorú „olyan gyermek vagy fiatal személy, aki a rá vonatkozó jogi rendszerben, ha bűncselekményt követ el, más elbánásban részesülhet, mint a felnőtt.”

A második rész („Nyomozás és bünvádi eljárás”) szabályai arra irányulnak, hogy minimalizálják azokat az ártalmakat, amelyek a büntető eljárás első szakaszában érhetik a fiatalkorút. Ennek legbiztosabb eszköze a bírósági útról való elterelés.

A harmadik rész („Bírói döntés és intézkedés”) tartalmazza a döntéseket befolyásoló tényezőkre, intézményekre vonatkozó útmutatásokat. Lefekteti többek között, hogy a gyermeknek a szülőtől való elválasztása csak a legvégső intézkedés lehet. Zárt intézményben való elhelyezés csak a legvégső intézkedés lehet, és csak a lehető legrövidebb időtartamra. Nagy hangsúlyt fektet a dokumentum az alternatív intézkedésekre.

A negyedik részben („A közösségi, társadalmi beavatkozás”) szintén hangsúlyozásra kerül, hogy a beavatkozási módok között csak legvégső intézményként szerepel a zárt intézetbe utalás. Az ötödik részben („Az intézeti bánásmód”) többek között kidolgozásra kerül egy olyan szabályozás, amely meghatározza a zárt intézeten belül kialakítandó életviszonyokat. Fontosnak tartja a fiatalkorúak szakmai képzését, oktatását és védelmét a zárt intézeten belül.

A feltételes szabadságra bocsátást előnyben részesíti a büntetés teljes kitöltésével szemben.

A hatodik részben („Kutatás, tervezés, a célkitűzések megfogalmazása és értékelése”) lévő ajánlások a tudományos kutatások, és a kriminálpolitika szerves kapcsolatának kialakítását szorgalmazzák.

A Pekingi szabályok az ifjúság egyetem érdekeit, a társadalmi haladást szolgáló dokumentum.

48

A Gyermekek jogairól szóló New Yorki Egyezményt az ENSZ Közgyűlése 1989. november 20. –án fogadta el, és 1990. szeptember 2. –án lépett hatályba. Az Egyezményt az USA és Szomália kivételével minden államban ratifikáltak. Hazánk a 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki.

Az egyezmény pontosan kifejti, hogy milyen jogokkal rendelkeznek a gyermekek. Tartalmazza az emberi jogok kiterjedt skáláját és kizár mindenfajta diszkriminációt a jogérvényesítésben. A dokumentum a gyermek érdekét, mint „mindenek felett álló”, levezethetetlen értéket, mint alapjogot határozza meg. Három alapelve a részvétel (a gyermek korától és érettségétől függően

⁴⁸ Lévai Miklós: A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimum szabályok: a „Pekingi szabályok”, Jogtudományi Közlöny, 1989/12. 664-668. o.

részese a saját sorsát érintő kérdések megvitatásának), a védelem és a megelőzés. Megnevesít számos olyan területet (oktatás, államigazgatás, igazságszolgáltatás stb.), amelyeken belül a gyermekek jogait tiszteletben kell tartani.⁴⁹

Meghatározza, hogy az Egyezményben részes tagállamok megfelelő büntetésekkel vagy más szankciókkal biztosítják az Egyezmény hatékony végrehajtását.

A 37. cikk a büntetésekkel kapcsolatban lefekteti, hogy: „Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy

a) gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni. Tizennyolc éven aluli személyek által elkövetett bűncselekményekért sem halálbüntetést, sem szabadságra helyezés lehetőségét kizáró életfogytiglan tartó szabadságvesztést ne legyen szabad alkalmazni;

b) gyermeket törvénytelenül vagy önkényesen ne foszsanak meg szabadságától. A gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal;

c) a szabadságától megfosztott gyermekkel emberségesen és az emberi méltóságnak kijáró tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak. Különösképpen el kell különíteni a szabadságától megfosztott gyermeket a felnőttektől, kivéve, ha a gyermek mindenek felett álló érdekében ennek ellenkezője tűnik ajánlatosabbnak; a gyermeknek, rendkívüli körülményektől eltekintve, joga van levelezés és látogatások útján kapcsolatban maradni családjával;

d) a szabadságától megfosztott gyermeknek joga legyen igen rövid idő alatt jogsegély vagy bármely más alkalmas segítséget igénybe venni, valamint joga legyen arra is, hogy szabadságelvonásának törvényességével kapcsolatban bírósághoz vagy más illetékes, független és pártatlan hatósághoz forduljon, és hogy az ügyben sürgősen döntsenek.”⁵⁰

Az 1990. december 14. –én elfogadott 45/113 –as számú ENSZ közgyűlési határozat a szabadságuktól megfosztott fiatalok védelmének szabályairól szóló Havannai Szabályokban kimondja, hogy a szabadságvesztés a fiatalok esetében csak végső eszközként alkalmazható, a legrövidebb szükséges időtartamra.

A 45/112 –es számú ENSZ közgyűlési határozat, a Rijádi Iránymutatások a fiatalok bűnözés megelőzésével kapcsolatban tartalmaz szabályokat, felhívja a figyelmet a prevenció

⁴⁹ http://hu.wikipedia.org/wiki/A_gyermekek_jogair%C3%B3l_sz%C3%B3l%C3%B3_egyezm%C3%A9ny

⁵⁰ 1991. évi LXIV. törvény, 37. cikk

szükségességére, és arra, hogy kiemelt fontosságú a fiatalkori bűnözés kezelésekor a megfelelő szociális környezet és az oktatás megteremtése.

A Tokiói Szabályok a szabadságelvonással nem járó intézkedésekről rendelkezik. Kimondja, hogy a rendelkezéseket a minimális beavatkozás elvének alapulvételével kell alkalmazni.

A nemzetközi normaanyaggal foglalkozva meg kell említeni az Európa Tanács által 2010 januárjában elfogadott, gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatás tervezetét. A gyermekbarát igazságszolgáltatás általános elemei között említi a tájékoztatáshoz, tanácsadáshoz való jogot, miszerint a gyerekeket és szüleiket haladéktalanul tájékoztatni kell jogaikról, az alkalmazott rendszerről és eljárásról. A magánélet védelme alatt kimondja, hogy a gyermekek magánéletét teljes mértékben védeni kell. Szabályozza a biztonságot, mint alapelvet, miszerint a gyermekeket védeni kell a fenyegetéstől, megtorlástól és a másodlagos sértetté válástól. Szakembereket kell képezni: bírákat, ügyészeket, ügyvédeket, rendőröket, szociális munkásokat, pszichológusokat, bevándorlási hivatalnokokat, és a gyermekekkel foglalkozó más szakembereket. Az igazságszolgáltatási eljárást megelőzően részletesen tájékoztatni kell a gyermeket, az alternatív rendezési módokról. Az igazságszolgáltatási eljárás után is tájékoztatni kell a gyermeket, értelmi szintjének megfelelően el kell magyarázni a meghozott határozatot.

A nemzetközi szabályozást vizsgálva is láthatjuk, hogy a fiatalkorúakkal kapcsolatban az egyik legfontosabb alapelv, hogy a 18 éven aluli fiatalok gyermekeknek minősülnek, ezért jogaikat a büntetőeljárásokban mindvégig ennek megfelelően kell figyelembe venni. A gyermek mindenekfelett álló érdeke a családban maradás és a szabadságelvonással járó szankciók ultima ratio jellege. ⁵¹

A nemzetközi egyezmények egyértelműen kinyilatkoztatják, hogy a büntetőeljárás alatt álló fiatalkorú korára és sebezhetőségére különös figyelmet kell szentelni. A döntéshozatalkor minden esetben a fiatal érdekének, nevelésének célját kell szem előtt tartani. Az intézeteknek nevelő és reformáló célzatúnak, nem pedig büntető jellegűnek kell lenniük. ⁵²

⁵¹ Gyurkó Szilvia: Szobafogság – avagy a szabadságelvonással járó szankciók helye és szerepe a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában, Belügyi Szemle 2011/3., 82.-92. o.

⁵² Jancsák Ramóna: Fiatalkorúak a külföldi büntető igazságszolgáltatásban, Jura 2008/1., 172-176. o.

Befejezés

A Btk. a fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy az alkalmazott intézkedés céljaként elsősorban azt jelölte meg, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön és a társadalom hasznos tagjává váljon. A büntetés vagy intézkedés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani. A szabályozás célja tehát nem megtorló jellegű, hanem a fiatalkorú személyiségének fejlődését figyelembe vevő, preventív jellegű szankció alkalmazása.

A büntetések és intézkedések nevelő hatása nem tud minden esetben érvényesülni, mivel a gyakorlatban sok esetben hiányoznak a tárgyi, személyi feltételek, amelyek ezt hatékonyan biztosítanák. A javítóintézeti nevelés vagy a pártfogó felügyelet, mind a reintegrációt szolgálják, azonban a túlterhelt intézményrendszer és a szakember hiánya gyakran korlátozza a valódi nevelő hatás érvényesülését.

További kérdéseket vet fel a büntetőjogi felelősség korhatára. A Btk. 105.§ (1) bekezdése a fiatalkor határát 12 évre szállította le és a 16. §-ban írt bűncselekmények elkövetésekor a 12. életévét betöltött személy büntethetőségét is lehetővé tette.

Ez a megoldás a társadalom védelme szempontjából érthető, ugyanakkor szakmai viták tárgyát képezi, hogy ilyen fiatal életkorban mennyire beszélhetünk a cselekmény következményeinek a teljes felismeréséről. Véleményem szerint a meghatározott bűncselekmények tekintetében már egy 12 éves személy tudatának is át kell fognia a (bűn)cselekmény tárgyi súlyát, és annak következményeit. Itt inkább arra szükséges koncentrálni, hogy még fokozottabban kell érvényre juttatni a nevelési és védelmi célokat.

Álláspontom szerint a magyar szabályozás alapelvei helyes irányt követnek, mivel a fiatalkorúakkal szemben elsődlegesen a nevelés és társadalomba való visszailleszkedés célját helyezik előtérbe. Ugyanakkor a rendszer hatékonyságát jelentősen növelhetné a reszocializációs intézmények megerősítése, a pártfogó felügyeleti rendszer fejlesztése, valamint a prevenció programok szélesebb körű alkalmazása.

Meglátásom szerint széleskörű társadalmi összefogás is szükséges ahhoz, hogy már a gyermekkorban lévő személyek se kövessenek el bűncselekményeket. Az ő nevelésük és védelmük családon belül a leghatékonyabb. Ezután lehet vizsgálni a gyermekközösségekben, már az óvodákban és iskolákban is, hogy a gyermekeket megtanítsák a helyes értékrendre.

Összességében megállapítható, hogy a fiatalkorúakkal szembeni büntetőjogi fellépés akkor lehet igazán hatékony, ha a jogi eszközök alkalmazását megfelelő szociális, pedagógiai és pszichológiai támogatás egészíti ki. A jövőben ezért a szabályozás fejlesztése mellett kiemelt figyelmet kell fordítani az intézményi háttér erősítésére és a megelőzésre épülő megoldásokra.

Irodalomjegyzék

Belovics Ervin, Gellér Balázs, Nagy Ferenc, Tóth Mihály: Büntetőjog I.; Általános rész; A 2012. évi C. törvény alapján, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Bodor Tibor/Csák Zsolt/Máziné Szepesi Erzsébet/Somogyi Gábor/Szokolai Gábor/Varga Zoltán: Nagykomentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi törvény

Debreczeni Lilla: Szükséges –e külön büntető igazságszolgáltatás a fiatalok számára?, Belügyi Szemle, 2011/11.

Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárásról, kiadó: Complex, 2007.

Fenyvesi Csaba-Herke Csongor: A fiatalok büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója a hatályos szabályozás tükrében, Rendészeti szemle, 2007/9.

Gyurkó Szilvia: Szobafogság – avagy a szabadságelvonással járó szankciók helye és szerepe a fiatalok büntető igazságszolgáltatásában, Belügyi Szemle

Jancsák Ramóna: Fiatalok a külföldi büntető igazságszolgáltatásban, Jura 2008/1.

Király Réka: A 14. életév jelentősége a büntető és polgári ügyekben, Büntetőjogi Tanulmányok IV, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, 2003.

Komentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Hegedűs István / Juhász Zsuzsanna / Karsai Krisztina / Katona Tibor / Mezőlaki Erik / Szomora Zsolt / Törő Sándor, 107.§ -hoz. Forrás: komplex webjogtár

Lévai Miklós: A fiatalok igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimum szabályok: a „Pekingi szabályok”, Jogtudományi Közlöny

Lévai Miklós: A Pekingi Szabályok, Gyermek - és ifjúságvédelem 9.évf. 30. sz. 1990/2.

Petrovicz Anita: A büntetőeljárás gyermekkorú szereplői, Büntetőjogi tanulmányok IV, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém 2006.

Schwarzenberger Hanna: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása, Belügyi Szemle 2011/11.